

**Recenzja dysertacji doktorskiej
Pana Mgr. Przemysława Ciszaka
pt. „Wpływ Rady Europy na przekształcenia prawno-ustrojowe
w Republice Gruzji” (Kielce 2025, s. 249)
przygotowana dla Rady Wydziału Prawa i Nauk Społecznych
Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach**

Zgodnie z art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t. j. Dz. U. z 2024 r. poz. 157 ze zm.) rozprawa doktorska powinna prezentować ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie albo dyscyplinach oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej, zaś przedmiotem rozprawy doktorskiej winno być oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne. Recenzja rozprawy doktorskiej powinna zatem zawierać ocenę, czy rozprawa odpowiada warunkom określonym w art. 187 ustawy. Może ona zawierać również wnioski dotyczące ewentualnego uzupełnienia lub poprawienia rozprawy.

Przedmiotem niniejszej recenzji jest rozprawa doktorska Pana Mgr. Przemysława Ciszaka pt. „Wpływ Rady Europy na przekształcenia prawno-ustrojowe w Republice Gruzji” (Kielce 2025, s. 249), przygotowana pod kierunkiem naukowym dr. hab. prof. UJK Kamila Spryszaka – jako promotora.

Wybór tematu rozprawy doktorskiej należy ocenić pozytywnie, gdyż Autor podjął niezwykle interesujący i, jak się wydaje, istotny obszar badawczy. Poruszone przez Doktoranta zagadnienie przekształceń prawno-ustrojowych, jakie zaszły wciąż zachodzą w Republice Gruzji, oraz wpływu Rady Europy na ten proces stanowi bardzo oryginalne ujęcie. I wprawdzie problematyka dotycząca ustroju politycznego Gruzji, a w szczególności działalności Rady Europy, niezależnie od siebie, są dość często i szeroko omawiane w literaturze przedmiotu w wielorakich aspektach i z perspektyw różnych nauk i dziedzin, zwłaszcza jeśli chodzi o Radę Europy (np. przez specjalistów z zakresu prawa konstytucyjnego, praw człowieka, prawa międzynarodowego i europejskiego, ale również innych dziedzin, jak np. nauk politycznych), tym niemniej zagadnienie przemian ustrojowych państwa gruzińskiego, zwłaszcza tak egzotycznego z perspektywy badaczy polskich,

a szczególnie w ujęciu wpływu na zmiany jego ustroju wywierane przez działalność Rady Europy, wciąż pozostaje obszarem dotąd niezbadanym.

Dotychczasowe próby analizy problematyki przemian prawno-ustrojowych na gruncie obowiązującej ustawy zasadniczej Gruzji miały charakter fragmentaryczny, a opracowania, które dotychczas ukazały się zarówno w polskiej, jak i w obcojęzycznej literaturze przedmiotu, nie zawierają kompleksowej analizy tego zagadnienia, zwłaszcza z perspektywy oraz ze szczególnym uwzględnieniem wpływu na ich obecny kształt procedury akcesyjnej państwa do Rady Europy. I mimo faktu, że minęło ponad ćwierć wieku odkąd Gruzja przystąpiła do Rady Europy, to analiza doktryny pokazuje, że nie powstała dotychczas w polskiej literaturze przedmiotu z zakresu nauk prawnych praca monograficzna w całości poświęcona problematyce przemian prawno-ustrojowych Gruzji w takim ujęciu, dokonująca kompleksowej analizy tego zagadnienia, w tym szczególnie z perspektywy oddziaływania w tym zakresie Rady Europy w związku z procedurą akcesyjną państwa do tej organizacji międzynarodowej. Bardzo istotną zaletą tego opracowania jest to, że Autor przebadiał przedmiotowe zagadnienie nie tylko w teoretycznym, ale także w jego praktycznym wymiarze. Zawiera ono zatem wyniki jak najbardziej aktualnych badań, analiza wniosków których i ich praktyczne zastosowanie mogą i powinny przyczynić się do usprawnienia procesów przemian ustrojowych na drodze do demokratyzacji każdego państwa, szczególnie nie posiadającego dotychczas doświadczenia w tej materii. Z tego punktu widzenia powstała praca pionierska w polskiej literaturze przedmiotu, mająca w danym zakresie charakter całościowy. Warto zaznaczyć, że także w obcojęzycznej doktrynie brak jest tego typu prac. Praca ta wypełnia zatem lukę w badaniach naukowych, zwłaszcza polskich, ale nie tylko – z zakresu nauk prawnych nad problematyką przemian prawno-ustrojowych Gruzji na gruncie obowiązującej ustawy zasadniczej ze szczególnym uwzględnieniem wpływu na jej obecny kształt działalności Rady Europy w związku z przystąpieniem do niej nowego państwa.

Ujęcie badanej problematyki w recenzowanej dysertacji jest bez wątpienia nowe i oryginalne, co stanowi jej duży walor naukowy. Praca ta bowiem może stworzyć podstawę do podejmowania konkretnych działań nad doskonaleniem i tworzeniem dalszych mechanizmów i rozwiązań prawnych, dostosowanych zarówno do wymogów współczesności, jak i przyszłości, mogących przysłużyć się rozwojowi tej jakże istotnej materii, jaką stanowi ustrój polityczno-prawny współczesnego państwa demokratycznego, oparty na standardach prawnych oraz wspólnych wartościach obowiązujących w Europie. Sformułowanie tematu rozprawy uważam także za prawidłowe. Zarówno wybór tematu ocenianej rozprawy doktorskiej, rozumiany jako pewne pole badawcze, jak i jego ujęcie oraz zakres przedmiotu z pewnością zasługują zatem na aprobatę. Stąd, co podkreślam raz jeszcze, podjęcie

kompleksowej analizy tego zagadnienia przez Doktoranta było w pełni uzasadnione i godne dysertacji doktorskiej, a wartość przedłożonej mi do recenzji rozprawy jest wysoka.

Cel naukowy rozprawy oraz podejmowane przez Doktoranta problemy naukowe zostały wyłożony dosyć jasno i klarownie. Cel opracowania stanowi zidentyfikowanie mechanizmów, za pośrednictwem których Rada Europy oddziaływała na zmiany ustrojowe i reformy prawne w Republice Gruzji. W uzasadnieniu podjęcia tej problematyki Doktorant słusznie podnosi, że każde przystąpienie nowego państwa do RE stanowi doskonałą okazję do prześledzenia ścieżki reform oraz oceny wpływu członkostwa na system polityczno-prawny danego państwa, a analiza ta rodzi pytania o stopień wdrażania standardów RE i realizację zobowiązań wynikających z członkostwa w tej organizacji międzynarodowej.

Głównym zdefiniowanym przez Doktoranta problemem badawczym stało się ustalenie i ukazanie sposobu, w jaki Rada Europy wpłynęła na przekształcenia prawno-ustrojowe w Republice Gruzji. Podjął On próbę analizy drogi przebytej przez Gruzję od momentu zainicjowania przez nią działań zmierzających do przystąpienia do Rady Europy oraz zmian dokonywanych w okresie procedury akcesyjnej aż do czasu uzyskania członkostwa w RE – jako pierwszego etapu tej ewolucji, jak również uwzględniając sytuację obecną w czasach najnowszych. Analiza ta pozwoliła na dokonanie oceny skuteczności Rady Europy i efektywności jej oddziaływania w tym państwie. Jest to problematyka złożona i wielowymiarowa, a jej prawidłowa i rzetelna analiza pozwoliła na wyciągnięcie wiarygodnych wniosków na temat będący przedmiotem recenzowanego opracowania.

Z weryfikacją głównego problemu badawczego Doktorant powiązał oraz dosyć jasno sformułował pięć założonych i zweryfikowanych w dysertacji hipotez badawczych.

Hipoteza pierwsza, sformułowana przez Autora, sprowadza się do założenia, że fakt przystąpienia Gruzji do Rady Europy i ratyfikowanie Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności miały duże znaczenie dla przekształceń prawno-ustrojowych w państwie. I choć w trakcie tej procedury Gruzja poczyniła znaczne postępy, to w odniesieniu do stosowania polityk i prawodawstwa w kilku obszarach w trakcie starania się o członkostwo w Radzie Europy nadal utrzymywano rozwiązania ustrojowe sprzeczne ze standardami Rady Europy. Głęboko zakorzenionych źródeł tych problemów należy według Doktoranta szukać w totalitarnej przeszłości kraju i trudnej sytuacji gospodarczej. Gruzji nie udało się rozwiązać problemów podstawowych natychmiast, dlatego też, podobnie jak w wielu innych krajach, które w tamtym czasie dążyły do ustanowienia rządów demokratycznych, funkcjonowanie aparatu państwowego mogło poprawiać się jedynie stopniowo. Ważne było nastawienie władz, zwłaszcza jeśli chodzi o rozwiązywanie konfliktów metodami pokojowymi (w Abchazji i Osetii Południowej), szanując przy tym autonomię wszystkich. Kluczowe stało się zatem jak

najszybsze przyjęcie przepisów konstytucyjnych, określających status terytoriów autonomicznych, a to musiało wynikać z negocjacji z ich przedstawicielami. Rada Europy powinna zatem w dalszym ciągu wpływać na pełną realizację zobowiązań w Republice Gruzji za pomocą dostępnych instrumentów, na przykład w postaci orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, czy też działalności Komisarza Praw Człowieka i opinii Komisji Weneckiej. Efektywność oddziaływania RE na transformację prawno-ustrojową Gruzji będzie uzależniona w coraz większym stopniu od skuteczności egzekwowania demokratycznych standardów, jakimi dysponuje, zarówno o charakterze traktatowym, jak i o charakterze tzw. „miękkiego prawa” (*soft law*).

Hipoteza druga obejmuje stwierdzenie Doktoranta, że Gruzja podjęła zdecydowane kroki, aby uwolnić się od mentalności będącej częścią dziedzictwa komunizmu. Członkostwo w Radzie Europy miało stanowić ważny bodziec dla tych przemian. Społeczeństwo opowiadało się jednak za otwarciem na Zachód, co zapoczątkowało silną determinację rządu do realizacji demokratycznych przemian, zgodnych ze standardami RE. Gruzini niezaprzeczalnie postrzegali siebie jako Europejczyków i pragnęli wrócić do Europy. Pragnienie to wyrażał nie tylko rząd, ale także opozycja. Niektórzy członkowie opozycji obawiali się jednak, że akcesja do RE może zostać odczytana jako uznanie demokracji w kraju. Rolą Rady Europy stało się zatem uczynienie akcesji Gruzji punktem wyjścia procesu dopasowywania się do jej standardów demokratycznych, a pomoc ze strony RE miała ten proces przyspieszyć.

Hipoteza trzecia polega na założeniu, że w wyniku podjęcia przez Gruzję świadomej decyzji o członkostwie w Radzie Europy pojawiły się oczekiwania ze strony RE, iż wejdzie ona na drogę demokratycznych przemian. Akcesja wymagała od Gruzji szeregu reform, zarówno w sądownictwie – poprzez usprawnienie funkcjonowania sądów, prokuratury, zniesienie kary śmierci czy przeciwdziałanie korupcji, jak i w ogólnym systemie ochrony praw człowieka w tym kraju. Prawa człowieka musiały zostać uznane w konstytucji i zagwarantowane przez określone mechanizmy instytucjonalne, m.in. poprzez utworzenie instytucji Ombudsmana. Rada Europy musiała uzyskać pewność, że podstawowe prawa jednostki, oparte na poszanowaniu godności ludzkiej, są przestrzegane. Stąd też przekształcenia prawno-ustrojowe, dokonywane w trakcie procedury akcesyjnej, stanowiły o postępie w tym zakresie, choć ograniczone były jedynie do tzw. „wymogów progowych” członkostwa.

Hipoteza czwarta dotyczy przebiegu procedury monitoringowej w odniesieniu do Gruzji, która zdaniem Doktoranta pokazała, że realizacja zobowiązań wynikających z członkostwa w Radzie Europy w zakresie niezależności sądów i niezawisłości sędziów, równości i niedyskryminacji, zakazu stosowania tortur, ochrony praw mniejszości, walki z handlem ludźmi czy walki z korupcją napotykała na istotne trudności. Według Autora wpływ

na to miały uwarunkowania o charakterze kulturowo-politycznym, kulturowo-prawnym i ekonomicznym. Część z tych zobowiązań wiązała się z dokumentami o charakterze „miękkiego prawa” i to ograniczało ich skuteczność. Ograniczenia w realizacji określonych zaleceń RE stało się dowodem na słabnięcie oddziaływania Rady Europy na państwa członkowskie w dobie kwestionowania podstawowych wartości demokratycznych, stanowiących podstawy jej aksjologii.

I wreszcie hipoteza piąta sprowadza się do stwierdzenia, że zasadniczą przesłanką przekształceń prawno-ustrojowych w Gruzji stało się to, że w przeprowadzane tam reformy, obok Rady Europy, zaangażowały się także inne organizacje międzynarodowe, takie jak Unia Europejska oraz Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Wysiłek ten w ocenie Doktoranta stałby się bardziej efektywny, gdyby miała miejsce pełna synergia działań tych organizacji i unikanie dublowania działań. Sprzyjałoby to lepszemu wykorzystaniu środków zaoferowanych przez społeczność międzynarodową dla wsparcia demokratycznych przemian w Gruzji.

Trudno się nie zgodzić z powyższymi założeniami. Takie sformułowanie przez Doktoranta hipotez badawczych, stanowiące również podstawy poznawcze i mające na celu pomoc w rozwiązaniu głównych problemów naukowych, rozstrzygnięcia tych problemów oraz określenie obszaru badawczego wydają się być dokonane prawidłowo. Należy je ocenić jako trafne i poprawne w swojej treści, nie wzbudzające większych zastrzeżeń. Cel rozprawy doktorskiej został zatem realizowany, czego efekt stanowi recenzowana praca.

Dysertacja została napisana przede wszystkim w oparciu o metodę prawno-dogmatyczną. Dokonano bowiem w niej analizy i egzegezy licznych aktów prawnych, a w szczególności: umów międzynarodowych (traktatów, konwencji), jak również dokumentów o charakterze tzw. „miękkiego prawa” (np. zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy, opinie Komisji Weneckiej, etc.). Szczególne znaczenie dla Doktoranta miała analiza Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, a także orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. Istotną rolę odegrała również analiza dokumentów Rady Europy, związanych z wnioskiem Gruzji o członkostwo w organizacji, jak również dokumentów powstałych w ramach procedury akcesyjnej oraz procedury monitoringowej. Za pomocą tej metody poddano również analizie konstytucję oraz ustawodawstwo Republiki Gruzji. Zabieg ten pozwolił na ustalenie ogólnych i szczegółowych właściwości badanego prawa i instytucji prawnych w celu dokonania ich późniejszej oceny.

W dysertacji wykorzystana została również metoda historyczna, uwzględniająca czynnik czasu i zmienności kultur jako determinantów przemian prawa. Przy użyciu tej metody została dokonana analiza genezy i ewolucji Rady Europy w kontekście rozwoju europejskiego

systemu ochrony praw człowieka. Metoda ta była także pomocna przy analizie przemian zaistniałych w Republice Gruzji od momentu złożenia wniosku o członkostwo w RE do uzyskania pełnoprawnego członkostwa, a także w okresie następującym po nim aż do czasów nam współczesnych.

Uwzględniona też została metoda analizy systemowej, która umożliwiła dostrzeżenie szerszego kontekstu przy ustalaniu dokonywanych w Gruzji reform, ze szczególnym uwzględnieniem tych, inspirowanych i monitorowanych przez Radę Europy.

Dobór metod badawczych uznać należy za prawidłowy. Świadczą one przede wszystkim o tym, że praca ma charakter prawniczy. Pomocnicze zastosowanie innych metod ukazuje nadto charakter interdyscyplinarny niektórych rozważań. I mimo że metoda analizy systemowej nie jest narzędziem badawczym *stricto* powiązaniem z oraz charakterystycznym dla dyscypliny nauk prawnych i nieczęsto jest stosowana w tym obszarze, to jednak podejście takie samo w sobie nie jest wadą recenzowanej dysertacji, a w związku z tym, że pozwolić może na wysuniecie wniosków *de lege ferenda*, jej wykorzystanie można by potraktować jako dodatkową zaletę opracowania.

Na systematykę rozprawy składają się – poza wykazem skrótów, wprowadzeniem, wnioskami końcowymi i bibliografią – cztery rozdziały merytoryczne.

Wprowadzenie do dysertacji stanowi prawidłowo skonstruowaną część opracowania, zawierającą krótki wstęp do tematyki, będącej jego przedmiotem oraz wszelkie niezbędne dla tej części rozprawy elementy: określenie celu, problemów badawczych, hipotez i metod badawczych oraz struktury dysertacji, a nadto uzasadnienie wyboru tematyki oraz najistotniejsze aspekty, które w sposób bezpośredni wiążą się z badaną problematyką.

Wszystkie rozdziały zostały podzielone na podrozdziały w systematyce dwupoziomowej, a niektóre podrozdziały zostały ponadto podzielone na kolejne podrozdziały w oparciu o systematykę trójstopniową. Zastanawiać tutaj może brak konsekwencji w systematyce rozdziałów. Wydaje się bowiem, że zachowanie w miarę możliwości symetrycznego podziału dwu- albo trójstopniowego w całej pracy dałoby jej większą przejrzystość. Nie stanowi to jednakże zasadniczej wady, ani żadnego błędu formalnego opracowania, a jedynie wynik autorskiej wizji problematyki, który nie zakłóca w żadnej mierze odbioru całego opracowania. Można by się jedynie spodziewać, że Autor uzasadni przyjęcie takiej, a nie innej systematyki. Wątpliwości moje wzbudza natomiast utworzenie niektórych podrozdziałów w systematyce trójstopniowej, zawierających niezwykle małe i lakoniczne treści o objętości około połowy do jednej strony maszynopisu (np. 1.6.1, 1.6.2), podczas gdy inne jednostki mają po kilkanaście stron. Świadczyć to może o zróżnicowanym stopniu szczegółowości w analizie poszczególnych zagadnień, stąd zbędne w moim odczuciu jest wydzielanie takich drobnych

treści w osobne jednostki systematyzacyjne. W pozostałym zakresie struktura nie wzbudza moich większych zastrzeżeń, gdyż zachowuje ona w miarę prawidłowy podział zagadnień na poszczególne jednostki systematyzacyjne o zasadniczo poprawnych proporcjach (z wyjątkiem wspomnianych powyżej), a co za tym idzie, stopień szczegółowości w analizie poszczególnych zagadnień w zasadzie uznać można za zachowujące jednakowy jego poziom.

Rozdział pierwszy został poświęcony ogólnej charakterystyce Rady Europy i mechanizmów jej oddziaływania na systemy prawno-ustrojowe państw członkowskich. Omawia on problematykę genezy Rady Europy, jej struktury, członkostwa w tej organizacji międzynarodowej, a także ujęcia sfery prawno-ustrojowej w jej systemie aksjologicznym. W szczególności zostały omówione obowiązujące w niej standardy prawnie wiążące oraz o charakterze tzw. „miękkiego prawa”. W dalszej części analizie poddano instytucje Rady Europy oddziałujące na sferę prawno-ustrojową państw członkowskich, w tym: Komitet Ministrów i organy współpracy międzyrządowej, Zgromadzenie Parlamentarne, Kongres Władz Lokalnych i Regionalnych Europy, Komisarz Praw Człowieka, Europejski Trybunał Praw Człowieka oraz Europejską Komisję na Rzecz Demokracji przez Prawo (Komisję Wenecką). Ponadto zostały tutaj omówione mechanizmy egzekwowania standardów prawno-ustrojowych w systemie aksjologicznym Rady Europy, w szczególności procedura akcesyjna oraz procedura monitoringowa.

W rozdziale drugim Doktorant przebadiał oddziaływanie Rady Europy na przekształcenia prawno-ustrojowe Republiki Gruzji w trakcie procedury akcesyjnej. Uwzględniono w nim takie elementy, jak: wniosek o członkostwo Republiki Gruzji w Radzie Europy, uzyskanie przez Republikę Gruzji statusu „gościa specjalnego” w Radzie Europy, przebieg procedury akcesyjnej w odniesieniu do Republiki Gruzji, przekształcenia prawno-ustrojowe w Republice Gruzji dokonane w trakcie procedury akcesyjnej oraz decyzja o przyjęciu Republiki Gruzji do Rady Europy.

Rozdział trzeci porusza problematykę związaną z oddziaływaniem Rady Europy na przekształcenia prawno-ustrojowe Republiki Gruzji w trakcie procedury monitoringowej. Analizie zostały poddane następujące zagadnienia: uruchomienie procedury monitoringowej wobec Republiki Gruzji, przebieg procedury monitoringowej oraz przekształcenia prawno-ustrojowe dokonane w trakcie procedury monitoringowej w takich obszarach, jak: demokracja i pluralizm polityczny, praworządność, niezależność sądów i niezawisłość sędziów, równość i niedyskryminacja, zakaz stosowania tortur, ochrona praw socjalnych, ochrona mniejszości, walka z handlem ludźmi oraz walka z korupcją.

W rozdziale czwartym została zawarta ocena efektywności oddziaływania Rady Europy i innych organizacji międzynarodowych na przekształcenia prawno-ustrojowe w Republice

Gruzji. Ma on, jak się wydaje, najdonioślejsze znaczenie dla całej rozprawy doktorskiej. Autor poddał w nim szczegółowej analizie współpracę Rady Europy z innymi organizacjami międzynarodowymi w zakresie oddziaływania na transformację prawno-ustrojową Gruzji, w szczególności z Unią Europejską oraz Organizacją Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. W dalszej części rozdziału Doktorant dokonał solidnej oceny efektywności oddziaływania Rady Europy i innych organizacji międzynarodowych na przekształcenia prawno-ustrojowe w Republice Gruzji, jak również skrupulatnie przedstawił tendencje w zakresie transformacji prawno-ustrojowej państwa. Trudno się nie zgodzić z oceną i wnioskami, które Autor wyprowadza z powyższych wcześniej rozważań. Szczególnie cenna w mojej ocenie jest analiza przyczyn, z powodu których reformy prawno-ustrojowe w Gruzji w niektórych obszarach nie powiodły się w zakresie oraz na poziomie oczekiwanym od państwa budującego system demokratycznych rządów przez europejskie organizacje międzynarodowe, do członkostwa w których Gruzja aspiruje oraz była i w dalszym ciągu jest zapraszana.

Rozprawę zamykają wnioski końcowe, w których Autor syntetyzuje wyniki swoich badań oraz formułuje konkluzje. Czyni to w szczególności w drodze dokładnej i rzetelnej weryfikacji postawionych we wstępie dysertacji hipotez.

Zgodzić się należy z Doktorantem, gdy, weryfikując pierwszą postawioną przez siebie hipotezę pozytywnie, dochodzi On do wniosku, że pod koniec ubiegłego stulecia, kiedy Gruzja aspirowała do uzyskania członkostwa w RE, władze Gruzji poczyniły wielkie wysiłki, aby udowodnić europejską tożsamość kraju, a akcesja Gruzji w 1999 r. – jako pierwszego państwa w regionie Kaukazu Południowego – stała się pierwszym uznaniem jej za kraj europejski, a dla Gruzinów – odzwierciedleniem ich tożsamości narodowej. Przeprowadzona w dysertacji analiza wykazała, iż tematyka transformacji ustrojowej państwa aspirującego do europejskich struktur oraz rola organizacji międzynarodowych (w tym przypadku Rady Europy) ma istotne znaczenie zarówno teoretyczne, jak i praktyczne.

Nie sposób się również nie zgodzić z Autorem, który stwierdza, że już w trakcie procedury akcesyjnej do Rady Europy Gruzja poczyniła znaczne postępy w tworzeniu społeczeństwa opartego na demokracji pluralistycznej oraz poszanowaniu praw człowieka i praworządności, a istotny wpływ na proces przekształceń prawno-ustrojowych państwa miała ratyfikacja Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, mimo że przemiany zachodzące pod wpływem RE miały charakter stopniowy i napotykały na bariery wynikające z uwarunkowań historycznych i strukturalnych.

Wpływ RE okazał jednak zasadniczy i kluczowy dla zapoczątkowania oraz zdeteminowania kierunku reform, co wskazuje na jej rolę sprawczą w procesie demokratyzacji państwa. Jednocześnie warto zaznaczyć, iż nie wszystkie standardy zostały

od razu spełnione, co odpowiada rzeczywistości transformacyjnej państw poradzieckich, w których przemiany zachodzą często niesymetrycznie i są hamowane przez silne czynniki wewnętrzne.

Totalitarna przeszłość Gruzji oraz trudności gospodarcze stanowią bariery, które często występują jako czynniki spowalniające instytucjonalną modernizację. Są to również aspekty, które w literaturze przedmiotu uznawane są za istotne dla zrozumienia tzw. „demokracji fasadowych” czy „reżimów hybrydowych”.

Weryfikacja pierwszej hipotezy potwierdziła również to, jak ważne w tym przypadku było nastawienie elit politycznych i ich gotowość do pokojowego rozwiązywania konfliktów w Abchazji i Osetii Południowej. To stwierdzenie okazało się trafne, gdyż nawet przy silnym impulsie zewnętrznym, jakim było członkostwo w RE, kluczowe były wewnętrzne decyzje polityczne, jak np. konstytucyjne regulacje autonomii. Doktorant słusznie podkreślił także znaczenie instrumentów miękkich i twardych, bowiem zwrócenie w dysertacji uwagi na instrumenty twarde, takie jak konwencje i orzecznictwo ETPCz, oraz miękkie – w postaci opinii i zaleceń – ukazało złożoność oddziaływania RE, jak również odzwierciedliło rzeczywisty wpływ organizacji międzynarodowych, który rzadko ma charakter ingerencji natychmiastowej, a częściej opiera się na presji politycznej i normatywnej.

Weryfikacja drugiej hipotezy również ukazała jej trafność, albowiem wskazanie w niej, że „Gruzja podjęła działania, aby uwolnić się od mentalności postkomunistycznej”, odnieść należy do głębokiego procesu przemiany kultury politycznej w tym kraju, biorąc tym samym pod uwagę fakt, że transformacja ustrojowa nie polega jedynie na zmianach prawnych czy instytucjonalnych. Wymaga ona również zmiany postaw obywateli i elit politycznych, odrzucenia autorytarnych nawyków oraz przyjęcia wartości demokratycznych i praw człowieka.

Równie słuszną jest konkluzja Doktoranta, która na skutek przeprowadzonej analizy potwierdziła, że proces demokratyzacji w Gruzji miał nie tylko wymiar formalny, ale również symboliczny i tożsamościowy, a RE stała się „katalizatorem” tych zmian. Stało się tak nie poprzez wymuszanie reform, ale przez oferowanie wsparcia eksperckiego, działanie na rzecz budowy standardów oraz zapewnienie platformy dialogu. Akcesja do RE miała zatem stać się punktem wyjścia, a nie potwierdzeniem osiągniętej już demokracji. To bardzo ważne rozróżnienie, albowiem Gruzja została przyjęta z pewnym kredytem zaufania, a dalsze działania miały potwierdzić dojrzałość demokratyczną państwa.

Z kolei wspólne przekonanie o przynależności Gruzji do Europy („powrót do Europy”) odgrywało ważną rolę motywacyjną i symboliczno-kulturową w procesie reform. Obawy części opozycji pokazywały złożoność sytuacji i świadczyły o istnieniu świadomości

niedoskonałości systemu, a także potrzebie dalszego monitorowania i wsparcia reform RE. To z kolei pokazuje, że członkostwo RE nie kończy, lecz rozpoczyna proces przekształceń, a jego efektywność zależy od ścisłej współpracy i stałej presji polityczno-normatywnej. Weryfikacja tej hipotezy ukazała zatem dwoisty charakter integracji Gruzji z Radą Europy – jako wyraz aspiracji społeczeństwa i jako narzędzie transformacji, jednocześnie nie pomijając realnych ograniczeń i napięć politycznych, które towarzyszyły temu procesowi.

Hipoteza trzecia również została zweryfikowana pozytywnie, albowiem sama decyzja o ubieganie się o członkostwo w RE była aktem politycznym, który zainicjował nowy etap reform wewnętrznych. RE nie przyjmuje nowych członków jedynie na podstawie deklaracji politycznych, lecz oczekuje konkretnych działań legislacyjnych i instytucjonalnych, co zostało uwzględnione w treści tej hipotezy.

Zaangażowanie Gruzji w przyszłość, która ceni i szanuje prawa człowieka, demokrację i rządy prawa, a także sposoby, w jakie skorzystała z wsparcia dostosowanego dla swoich ambicji i reform, doprowadziło m.in. do zmian w systemie wymiaru sprawiedliwości, z poprawą dochodzeń i ścigania przestępstw z nienawiści, a także w dziedzinie równości, z interesariuszami promującymi znaczenie różnorodności w całym kraju. Reformy poprawiły również opiekę zdrowotną w więzieniach dzięki środkom zapobiegającym samobójstwom i lepszemu zarządzaniu zdrowiem psychicznym. Inne postępy poczyniono w zapobieganiu przemocy wobec kobiet dzięki ulepszeniu działań policji i łatwiejszemu dostępowi do wymiaru sprawiedliwości. Społeczeństwo obywatelskie odegrało ważną rolę w osiągnięciu tego, ponieważ Gruzja i Rada Europy rozwijały się razem.

Istotne jest, że RE domagała się nie tylko zmian prawnych, ale także instytucjonalnych, np. stworzenia Ombudsmana, ponieważ same normy nie są wystarczające bez odpowiednich mechanizmów ich egzekwowania, co jest kluczowym elementem skuteczności reform demokratycznych. Weryfikacja hipotezy przyczyniła się również do oceny, na ile proces akcesji był motorem rzeczywistych zmian, a na ile jedynie impulsem do spełnienia podstawowych, formalnych kryteriów.

Hipoteza czwarta także została przez Doktoranta zweryfikowana pozytywnie, potwierdzając, że realizacja zobowiązań członkowskich Gruzji wobec RE napotykała poważne trudności, co ujawnił szczególnie proces monitoringu. Te trudności wynikały nie tylko z wewnętrznych barier państwowych, ale także z ograniczeń samego systemu nacisku stosowanego przez RE, zwłaszcza tam, gdzie miała ona do dyspozycji jedynie instrumenty „miękkiego prawa”. Pokazuje to, że procedury monitoringowe nie zawsze prowadzą do trwałych zmian, jeśli brakuje odpowiednich mechanizmów nacisku. Wskazuje to także

na realne ograniczenia wynikające z sytuacji wewnętrznej Gruzji oraz uwydatnia problem strukturalnego osłabienia RE jako organizacji normatywnej.

Hipoteza piąta również została zweryfikowana pozytywnie, albowiem potwierdziła, że transformacja systemowa Gruzji była procesem wieloetapowym i wielowymiarowym, w którym brały udział różne organizacje międzynarodowe, takie jak: RE, UE i OBWE. Każda z tych instytucji miała własny mandat, ale też często nakładające się cele, a efektywność reform zależy nie tylko od skali pomocy, ale też od tego, czy pomoc ta jest spójna, zharmonizowana i dostosowana do rzeczywistych potrzeb państwa. Wspólne działania, realizowane m.in. w ramach programu „Partnerstwo na rzecz dobrych rządów”, koncentrowały się na monitorowaniu sytuacji politycznej, opracowywaniu opinii prawnych, formułowaniu zaleceń oraz wspieraniu dialogu wewnętrznego pomiędzy kluczowymi aktorami sceny politycznej Gruzji. Szczególną rolę odegrało Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODIHR), które nie tylko obserwowało wybory (np. wybory parlamentarne z 20 grudnia 2024 r.), lecz również dokonywało pogłębionej oceny zmian legislacyjnych oraz przygotowywało rekomendacje dotyczące koniecznych reform ustrojowych.

W zasadzie wszystkie hipotezy, a także bardziej szczegółowo sformułowane wnioski Autora są w moim przekonaniu w pełni poprawne i nie wzbudzają większych wątpliwości. Pozytywna zaś weryfikacja wszystkich pięciu hipotez postawionych w rozprawie dowodzi prawidłowości przeprowadzonych badań oraz tego, iż Doktorantowi bez wątpienia udało się zakończyć je z sukcesem.

Niepotrzebne jedynie wydaje się w mojej ocenie powtórzenie w zakończeniu *in extenso* wszystkich postawionych wcześniej hipotez i pytań badawczych, wszak znajdują się one we wstępie, a uważny czytelnik miał już okazję się z nimi dogłębnie zapoznać. Stąd posunięcie to osobiście uważam za zbędne.

Recenzowana rozprawa posiada rzetelnie przygotowaną, obszerną bibliografię. Składa się ona z obfitego wykazu literatury przedmiotu (213 pozycji), źródeł (aktów normatywnych, dokumentów i wyroków ETPCz) oraz pozycji netografii i stron internetowych. Podzielenie całej bibliografii na części, które odpowiednio zawierają wykazy: aktów normatywnych (23), dokumentów (126), orzecznictwa (5), opracowań zwartych (27), studiów i artykułów naukowych (186), netografii (51) i stron internetowych (6), bez wątpienia należy ocenić pozytywnie, gdyż ułatwia to czytelnikowi poruszanie się po tak rozległym spisie, zaś podawanie wydawnictw, w których ukazały się cytowane pozycje, dodatkowo podnosi wartość dysertacji.

Zarówno źródła, jak i pozostałe pozycje literatury przedmiotu zostały dobrane rzetelnie i kompetentnie. Autor sięgnął tu nie tylko do literatury polskiej, ale przede wszystkim do opracowań obcojęzycznych, przygotowanych w języku angielskim. Przy prowadzeniu badań w takim obszarze stanowi to nie tylko dodatkowy walor rozprawy, a nawet konieczność. Doktorant wykazuje zasługującą na aprobatę znajomość doktryny w zakresie będącym przedmiotem Jego zainteresowań.

Stronę merytoryczną rozprawy oceniam pozytywnie. Rozważania toczone są kompetentnie i nie wzbudzają moich zastrzeżeń. A jeśli te ostatnie się już pojawiają, to mają one charakter bardziej polemiczny, niż krytyczny.

Wysoko oceniam również warsztat Doktoranta. Nie wzbudza zastrzeżeń także poprawne posługiwanie się nomenklaturą oraz aparaturą i siatką pojęciową z zakresu nauk prawnych i szerzej – nauk społecznych. W zakresie poparcia poszczególnych tez w pracy Autor wykazuje daleko idącą rzetelność. Dość powiedzieć, że na ich dokumentację składa się liczba 706 przypisów.

Strona formalno-językową także nie wzbudza większych zastrzeżeń, gdyż pozostaje ona w zgodzie ze standardami obowiązującymi w odniesieniu do dysertacji doktorskich w dziedzinie nauk społecznych. Co do zasady praca jest napisana językiem klarownym i zrozumiałym, wywody są logiczne, a sposób narracji nie wywołuje uwag o charakterze zasadniczym. Od strony lingwistycznej zatem opracowanie jest przygotowane z w miarę zadawalającą dyscypliną językowo-redakcyjną. Autor zaprezentował umiejętność syntetycznego myślenia i formułowania wniosków, co stanowi styl oczekiwany w odniesieniu do rozpraw doktorskich z dziedziny nauk społecznych.

Można jedynie odnotować pewne drobne niedociągnięcia językowe, zarówno stylistyczne, jak i gramatyczne, niemniej mające raczej charakter techniczny: drobne niezręczności stylistyczne, tzw. „literówki” – zarówno w samym tekście, jak i w przypisach, w tym również w tytułach opracowań w języku angielskim, niepoprawne końcówki niektórych wyrazów, czy też źle postawione znaki interpunkcyjne albo równie często ich brak, czasem tautologię, pisanie cytatów w cudzysłowie i kursywą, etc. Tych drobnych potknięć lingwistycznych, w szczególności „literówek”, jest w pracy bardzo dużo, co oznacza, że Doktorant niestety nie przyłożył się należycie solidnie do strony językowo-redakcyjnej rozprawy. Ale jestem przekonana, że naprawi je Doktorant przy dokonywaniu solidniejszej korekty podczas przygotowywania opracowania do druku, która bez wątpienia jest w tym przypadku pożądana.

Reasumując, należy stwierdzić, że powyższe uwagi lingwistyczne są nieliczne i nie wpływają w żadnej mierze na wartość merytoryczną opracowania. Rozprawę oceniam

wysoko, a sygnalizowane powyżej uwagi w niczym nie podważają pozytywnej oceny i nie deprecjonują wartości dysertacji. Pozostają bardziej natury polemicznej, niż krytycznej i służyć mają jedynie jej udoskonaleniu przy przygotowaniu do wydania.

Pragnę podkreślić, iż Autor zdołał przedstawić ciekawy i pełnowymiarowy obraz zagadnienia przekształceń prawno-ustrojowych, jakie zaszły w Republice Gruzji, oraz wpływu Rady Europy na ten proces. Rzetelnie i prawidłowo dokonał analizy aktów prawnych i właściwie wykorzystał doktrynę. W sposób trafny wydobył dylematy dotyczące badanej tematyki. W efekcie powstał kompleksowy obraz problematyki będącej przedmiotem opracowania. Zaprezentowana w rozprawie narracja naukowa wykazała dużą dojrzałość analityczną Autora i umiejętność prowadzenia syntetycznych rozważań złożonych problemów towarzyszących rozwojowi omawianej problematyki. Poglądy swoje przedstawił On w sposób jasny, posługując się prawidłową techniką pisania prac naukowych w dziedzinie nauk społecznych, dowodząc tym samym umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych.

Konkludując, przedstawiona mi do recenzji dysertacja doktorska Pana Mgr. Przemysława Ciszaka pt. „Wpływ Rady Europy na przekształcenia prawno-ustrojowe w Republice Gruzji” (Kielce 2025, s. 249) w mojej ocenie stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, który dotychczas był jedynie przedmiotem analiz fragmentarycznych, oraz odpowiada wymogom stawianym przez art. 187 ustawy z dnia 30 sierpnia 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. W związku z powyższym wnoszę o przyjęcie przez Wysoką Radę Wydziału Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach rozprawy oraz dopuszczenie jej do publicznej obrony.

Prof. dr hab. Viktoria Serzhanova